

HAFIZ OSMAN ÖGE (1892-1976)

Rumeysa BIÇAK**

I. GİRİŞ

İçinde çok farklı ve renkli kültür yelpazesine sahip Anadolu, bağrında geleneksel şehir kültürlerini barındırmış zengin bir coğrafi alandır. Dolayısıyla her şehrinin hatta bazı ilçelerinin bile kendine özgü bir müzik icrası vardır. Bu yönü ile Türk müziğinin önemli ayaklarından “Türk Halk Müziği” oldukça renklidir. Bunun ile birlikte yine Türk müziğinin diğer bir ayağı olan ve geçmişte çoğunlukla saraylarda veya sarayların bulunduğu şehir merkezlerinde saz çeşitliği ve anonim olmayan beste esaslı “Türk Sanat Müziği” de vardır ki bu iki yapı Türk müziğinin çatısını oluşturmaktadır. Harput’ta icra edilen mahalli musikide, bu iki yapıyı bir arada görmek mümkündür.

Harput, 1085 yılında Türk idaresine geçtikten sonra, medrese, cami, şifahane, vb yapılandırılmasıyla ticari ve ulaşım yollarının kavşağı durumundaki konumu ile hızla şehirleşmeye ve önemli bir kültür merkezi olmaya başlamıştır. Bu manada Harput’ta çok sayıda, ilim adamı ve sanatkâr yetişmiştir.

Hafız Osman Öge geleneksel Harput müziğinin öne çıkan ustası ve kaynak kişisidir. Harput Müziği gazeliyatı ve türkülerinin kalıp teşkil edilecek kayıtların sahibidir. Bu özelliği ile Hafız Osman Öge’nin tanıtılması Harput müziğinin tarihsel gelişimi açısından önemlidir.

II. HARPOT MUSİKİSİ

Harput müziği, teknik açıdan hem icra hem kalıp olarak gerek yapısı itibarı ile gerek icrâ biçimi ile gerekse bu icra sırasındaki kuralları ile Türk müziği içerisinde özel ve önemli bir yere sahiptir. Kış aylarında; kürsübaşları, yaz aylarında; düğünler havuz başları gibi mekânlar yöre müzisyenlerinin kendilerini ifade edecekleri sahalardır. İcra edilen türkü ve şarkıların gerek makam gerekse usul bakımından farklılıkları söz konusudur. Hatta yörede makamlara verilen isimler dahi klasik türk müziği makam isimlerinden farklıdır.

Türk Müziği Derleme Çalışmaları kapsamında 1937-52 yılları arasında Elazığ’a gelinmiş, Halil Bedii Yönetken de kitabında şu satırlara yer vermiştir.

“Harput’ta vaktiyle halk, yaz mevsiminde, ekseriyet Cuma günleri, Kayabaşı, Kale, Kurey gibi mahallelerde toplanır eğlenirmiş, buralarda yenilir, içilir, şarkılar, türküler, yüksek havalar söylenirmiş. En enteresanı meselâ Kayabaşı mahallinde güzel seslilerden bir gurup veya çok tiz ve gür sesli bir

* Elazığ Kültür ve Musiki Derneği Üyesi.

solist bir maya söylerken, diğer mahallelerde toplananlar onları dikkatle dinler, sonra onlara meselâ Kurey aynı şekilde cevap verir, onu da kaledekilerin konseri takip edermiş. Bu müzik törenini bütün Harput şehri gecenin sükûnetinden istifade ederek dinlermiş.

Tablo 1. Harput Müziğinde Kullanılan Bazı Makamların Klasik Türk Müziği Makam Karşılıkları

Klasik Türk Müziği Makam Adı	Harput Müziği Makam Adı
Hicaz	Varsak
Rast	Beşiri
Karcığar	Nevruz
Hüzzam	Muhelif

Elazığ'ın eski yerli müzik kültürünü aydın olan-olmayan birçok Elazığlı halâ bütün özlüğü ile yaşatmaktadır. Biz ne aydın kimseler tanıdık ki, bize saatlerce divan, technis, müstezat, elezber ve maya okudular. Sonra ne halinden hiçbir şey umulmayan insanlar gördük ki bize meselâ Fuzuli'den İbrahimiye söylediler. Türk, muhakkak ki güzel sanatlara çok düşkün, güzel sanat sevgisini doğuştan taşıyan bir millettir. Elazığ uzun havaları cidden uzun süren ezgiler olduğundan onları ölçülü ve kısa plâklara sığdırmaya imkân yoktur. Bundan dolayı plâk firmalarıyla anlaşmanın çok güç olduğunu söylediler.” (Yönetken, Halil Bedii Derleme Notları 1, “*Elazığ Müzik Folkloru*”, Orkestra Yayınları:1, Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1966, s. 66)

Harput'ta ki her makam;

- Gazeller
- Ağır Türküler (Metronomu ağır)
- Hoyratlar
- Şıkıltım Havaları (Metronomu hızlı)

olmak üzere dört bölümden oluşmakta ve makam içerisindeki türkü ve şarkılar bu sıra içerisinde icra edilmektedir. Yörenin en önemli mahallî sanatçısı ve kaynak kişilerinden olan Hafız Osman Öge'nin aşağıdaki sırayı takip ettiğini Fikret Memişoğlu kitabında Beşirî makamını örnek vererek; “Beşirî makamına gazel ile başlanır. Gazelden sonra türkü, bu makamın hoyratı (Beşiri Hoyrat) söylenir. Beşiri hoyrat ya tamamen söylenip bitirilir ya da iki satırdan sonra araya bir türkünün bir kıtası okunarak tekrar Beşiri hoyrata dönülür ve bitirilir. Daha sonra hareketli şıkıltımlara geçilir. Bu makamdan sonra Müstezat söylenir. Müstezat'tan sonra diğer bir yüksek havaya geçilir. Daha sonra tekrar Müstezat'a dönülür. Müstezat bittikten sonra da tekrar oynak türkülere geçilir. Klasik düzen bu şekildedir. (Memişoğlu Fikret “*Harput Ahengi*”, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1958, s.10)

HARPUT MÜZİĞİNDE ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

Harput müziğinin icrasında gelenek çok önemlidir. Yörede eskiden müzikle uğraşanların büyük bir çoğunluğu hafızlıktan gelmedir. Türküler, yörede “Harput Ağzı” olarak bilinen, özel bir türkü söyleme biçimi ile icra edilmektedir

Harput’un taassup bir bölge olması nedeniyle kadın ve erkek eğlenceleri farklı mekânlarda yapılmaktadır. Bu nedenle kadın ve erkekler bir arada oyun oynamadığı gibi türkü de söylemezler. Yörede ki gazel, hoyrat ve uzun havalar ise, birçok bölgede olduğu gibi sadece erkekler tarafından okunmaktadır. Fakat eskiden bazı kadınların bazı hoyratları okuduğu söylenmektedir. Şüphesiz ki geçmişi yüz yıllara dayanan ve köklü bir müzik geçmişi olan Harput müzik kültürünün sınırlarını bu günkü Elazığ ili siyasi sınırları ile çerçevelemek doğru değildir. Günümüz de bu kültürün izlerine başta Diyarbakır olmak üzere Urfa ve Kerkük’te de rastlamak mümkündür. Her ne kadar Harput müziği, tavır, usûl, ağız ve metronom gibi özelliklerinden dolayı farklı olsa da gelenek yönünden bu yöre müzikleri ile benzer yanları da bulunmaktadır.

Elazığ-Harput müziği fasıl geleneği içinde icra edilir. Makamdan makama “geçki” sazı kullanılarak geçilir. Genellikle fasıla, Harput peşrevi (paşa göçü) ile başlanır. Buna uygun olan türkü ve uzun havalarla devam edilir. Uzun havaların arasına hareketli türküler serpiştirilerek fasıl sona erdirilir. (Yrd. Doç. Dr. Güler Zülfü; Harput Ağzı, Elazığ 1992, s. 3-4)

HARPUT MÜZİĞİ İCRACILARI

Elazığ-Harput müziğinde öne çıkan icracılar şöyle sıralanabilir:

1. Korukoğlu Şevki Bey
2. Hafız Osman ÖGE
3. Kögenkli Hafız Mustafa SÜER
4. Mehmet AKAR (Korenin Oğlu Mamo)
5. Sıtkı DEMİRCİ
6. Sabri ÖZTÜRK (İçmeli Sabri Çavuş)
7. Recep KARABULUT
8. İzzet YETİŞ (Şeyhhacılı İzzet)
9. Kemal YENİCELİ
10. Enver DEMİRBAĞ
11. Paşa DEMİRBAĞ
12. Ali ÖNER
13. Abbas BAKIR
14. Hasan KARLIDAĞ
15. Lokman TASALI

16. Nihat KAZAZOĞLU
17. Esat KABAKLI
18. Zülküf ALTAN
19. Hasan ÖZTÜRK
20. Zülfü DEMİRTAŞ
21. Adnan ÇİLESİZ
22. Fethi AÇIKGÖZ
23. Muzaffer ERTÜRK
24. Mehmet PARLAKSU
25. Osman BULUT
26. Yalçın TURHAN

Bu çalışmada Harput müziğinin kaynak kişisi ve gazelhan Hafız Osman Öge hayatı ve kişiliği ele alınacaktır.

HAFIZ OSMAN ÖGE

Asıl adı Osman Fevzi olan Hafız Osman Öge (1892-1976), Harputlu Kâmilzadeler'den olup babası hafız Tevfik efendidir. Öge'nin anne tarafı ise Yazıcızadelere dayanmakta olup Yazıcızade Mehmet Bican'ın yeğenidir. Dedesi ise İbrahim Efendinin oğlu olup Büyük Kâmil Hoca namıyla bilinen Hacı Hafız Osman Fevzi efendidir.

Büyük Kamil Hoca 1798 (Hicri 1213) de Harput'ta doğmuş, ilk ve medrese tahsilini Harput'ta yapmıştır. Kimden icazet aldığı bilinmemekle birlikte sıbyan muallimi olduğu bilinmektedir. Sıbyan mektebinde talebe yetiştirirken bir taraftan da ilim sahasında çalışarak yükselmiştir. O kadar ki meslektaşları arasında ona ayaklı kütüphane denilmiştir. Çünkü herhangi bir ilmi bahis kendisine sorulduğunda kitabın isminin sayfa ve hatta satırına kadar söylediği rivayet edilmektedir. Fıkıh ve hadis ilmine hakkıyla vakıf bir zat olduğu gibi (binbir hadis ezberinde Fatiha suresini de 7 farklı tefsir etme kudretine malik bir zattır) aynı zamanda çok iyi bir hattattır. 40x35 büyüklüğünde yazmış olduğu bir Kuran-ı Kerimi halen Harput Sarahatun Camii'nde mevcuttur. Kamil Hoca müsbet bilgiler üzerine bu kadar ilerlediği halde tasavvufi cephede de adımlar atmıştır. 90 yaşında 1885 de vefat etmiş ve meteris olarak bilinen yerde defnedilmiştir. Kamil Hocanın 9 erkek evladından üçü küçük yaşta ölmüş, altısı da babalarının mesleğine devam etmiş, hafızlık ve hat sanatı ile meşgul olmuşlardır. Yaş sırasına göre Hafız İbrahim, Hafız Mehmet Esat, Hafız Tevfik, Hafız Hasan, Hafız Hüseyin, Hafız Ahmet dir. Hafız Osman Öge'nin babası Hafız Tevfik Efendi, Sarahatun Camii'nde ikinci namazından sonra tamam bir cüz mukabele okur, etrafına onlarca kişiyi toplar, halkın takdir ve hayranlığını kazanırdı. Aynı zamanda mevlidhan olup büyük mevlidlerin çoğunu Hafız Mehmet ile birlikte okuyarak oğlu Osman'ı yetiştirmiştir.

Hafız Osman Öge öncelikle çocuk yaşlarda Harput kurşunlu cami etrafındaki Süleymanpaşa Medresesi, Çolakoğlu Medresesi, İbrahimpasha Medresesi, Kâmilpaşa Medresesi ve Beyzade Medreselerinde tahsil görmüştür. Sadece hafızlık eğitimi değil aynı zamanda fenni ve nazari ilimleri de tedris etmiştir. Hafız Osman Öge, Elaziz Askeri Rüşdiyesini (Ortaokul) ve İdadisini (Lise) bitirmiştir. 1908 yılında birinci derece ile diplomasını (şehadetname) almıştır. 1909 yılında babası vefat edince harbiyeye devam edememiş, yardımcı muallim olarak atandığı Harput okullarında 1924 yılına kadar çalışmıştır.

Resim 1: Hafız OSMAN ÖGE

Hafız Osman Öge'nin ses güzelliği, makam ustalığı ve gazeliyata hakimiyeti belirgin olarak hissedilmektedir. Hafız Osman Öge Harput'ta camilerde mevlidler okur, mukabelelerde görev alırken ses güzelliği ve makam aşinalığı nedeniyle halk üzerinde şöhreti artmış bir hafızdır.

Harput'ta Hafızların musiki icra etmeleri pek hoş karşılanmadığından meclislerde fazlaca yer bulamamıştır. Ancak hususi olarak bazı kimselerle musiki meşki yaptığı söylenmektedir.

Hafız Osman Öge Harput'taki Müderrisler Derneğinde makam ustaları hafızlar vs. ile akşamları toplanıp Fuzuliden, Niyazi-i Mısri'den, Rasih'den, Nedim'den ve önde gelen divan şairlerden gazelleri Harput makamları ile icra ederlerdi. Gazeliyata hakimiyeti aşikâr idi.

Hafız Osman Öge Harput Müziğini Korukoğlu Şevki Bey, Cofcof Nuri, Ebiloğlu Ahmed, Mustafa Akar (Korenin Oğlu Mamo) ile meşketmiştir. Sarahatun Camii'nde mevlid ve ilahi (tasavvuf) korosu kurmuştur. (Hafız Ömer, Hafız Mustafa, Hafız Mehmet, Hafız Hüseyin, Hafız Kemal Derviş, Hafız Mustafa, Hafız Osman).

1937 de Atatürk Elazığ'a geldiğinde, Hafız Osman Öge ile Mustafa Akar (Korenin Oğlu Mamo) Eski halk evi -şimdiki öğretmen-evi-olarak kullanılan binada Harput müziğinden örnekler vermesi için dönemin valisi tarafından görevlendirilmiş, birkaç sazende ve hanende ile Harput gazel, hoyrat ve türkülerinden örnekler sunmuşlardır. Harput Nevruz Gazeli ve Güftesi Rifat Dede'ye ait

Ben şehid-i badeyim dostlar demim yad eyleyin
Türbemi meyhane enkaziyle bünyad eyleyin..

dizeleri ile devam eden Harput divanını icra etmişler, Atatürk'ün beğenisini almışlardır. Hatta M. Kemal Atatürk kendilerinden bu eserleri ile ilgili malumat alıp eserlerdeki öz Türkçe kelimelere etrafındakilerin dikkatleri çekmiş, söz konusu eserleri bir iki kez icra ettirmiştir.

Hafız Osman ÖGE 1960 yılında halkın ve önde gelenlerin ricasını kırmayarak gazel hoyrat ve türkülerin bir kısmını plaklara okumuştur. Bu eserler;

Gazeller:

- 1.Uşşak Gazel – Ey Firak-i Leb-i Canan Ciğerim Hun Etdin
- 2.İbrahimiye Gazel - Merhem Koyup Onarma
- 3.Hicaz Gazel – Şimdilik Serde Humar
- 4.Bayati Gazel – Öyle Sermestem ki İdrak Etmezem dünya nedir
- 5.Saba Gazel – Diraht-ı Gül Çemen
- 6.Beşiri (Rast) Gazel Ah eylediğim serv-i hiramanın içindir
- 7.Müstezat Gazel - Ey Dil Ne Durursun
- 8.Divan Ben Şehid-i Badeyim

Hoyratlar

- 1.Kürdi Hoyrat-Aslım Karadağlıdır
- 2.Beşiri Hoyrat-Ne mestim
- 3.Versak Hoyrat-Al Yanaktan
- 4.Elezber Hoyrat
- 5.Cılgalı Maya
- 6.Maya - Çık ayvana bak yıldızın merdine
- 7.Bağrıyanık
- 8.Tecnis
- 9.Muhelif Hoyrat

Türküler

- 1.Sabahın Seher Vaktinde
- 2.Hafomun Evi

3. Hüseyinikten Çıktım
4. Bülbülüm Bağ Gezerim
5. Çaydaçıra Türküsü
6. Dama Kurdum Çatmayı
7. Sinemde Bir Tutuşmuş
8. Necibemin Kaşları Kare
9. Yüksek Minarede Kandiller Yanar
10. Ben Ağlarım Zarı Zarı
11. Güvercinin Beyazı
12. Saray Yolu
13. Eminem Oturmuş Taşın Üstüne
14. Aş Yedim Dilim Yandı
15. O yanı Pembe
16. Evleri Görünüyor
17. Çatalkaya Kışladı
18. Gelin Ağlar Yaşın Yaşın
19. Dere Boyu Düz Gider
20. Değirmen Sala Benzer
21. Piyale Vakti
22. Bir Şuh-i Sitemkâr
23. Yel Eser Kum Savrulur
24. Yoğurt Koydum Dolaba
25. Havalandı Deli Gönül
26. Kürdün Kızı
27. Mendilimde Kare var
28. Her Kitabe Kim-Muhalif Tatyan
29. Görmedim Alemde
30. Kekliğim Seker Ağlar
31. Dağlar Dağımdır Benim
32. On kere demedim mi
33. Odasına Vardım
34. Bağ altına
35. Gök Meydanın gözü aydın
36. İndim Yarın Bahçesine

37. İki de Keklik

38. Duman almış

39. Urum Kızı

Bu eserler plağa alınırken Hafız Osman Öge şöyle demiştir:

Emekli maaşı ile temin-i maişet etmekteyim. Başka taraftan hiçbir gelirim yoktur. Bir eserim olmadığı gibi şair ve bestekâr da değilim. Ancak pratik olarak Harput Makamatını öğrenmiş ve bunlara layikiyle vakıfım. Nota bilmem. Sesim Güzel ve müsaittir. 1960 yılında bütün Harput Ezgilerini türkü hoyrat ve gazel şeklinde okuyarak banda verdim. Bu bantlar Elazığ Halkına yadigârımdır. Yalnız şimdi yaşıma itibariyle sadamın eski tonu ve kuvveti kalmadığı ve bundan dolayı okumaya da mütehammil olmadığımı esefle ilave etmek isterim. Bantlara okuduğum eserlerden istifade ve terennüm edildikçe kendimde büyük bir bahtiyarlık oluyor. Toprak olduğum zaman da ruhen şad olur ümidiyle nura erer işler hal tercümemi arz eylerim. 15/05/1965.

Hafız Osman Öge 1924 yılında Muallim Mektebi ambar memurluğuna, 1932 yılında da Elaziz Orta Mektep memurluğuna atanmış, 1938-1950 yılları arasında ise Malatya Lisesi sekreterliği ve idari işler şefliği yapmıştır. 1950 yılında memuriyetten emekli olup tekrar Elazığ'a dönmüştür. Evli ve iki kız babasıdır (Semiha ve Ayten). 1976 yılında Elazığ'da vefat etmiş olup Harput'ta aile mezarlığına defnedilmiştir. Ruhu şad olsun.

Resim 2- Milli Eğitim Mensupları ve Hafız Osman Bey (1930)

KAYNAKLAR

YÖNETKEN, Halil Bedii Derleme Notları 1, “*Elazığ Müzik Folkloru*”, Orkestra Yayınları:1, Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1966, s.66

Yrd. Doç. Dr. GÜLER Zülfü; Harput Ağzı; Elazığ 1992, S.3-4)

MEMİŞOĞLU Fikret “*Harput Ahengi*”, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1958, s.10)

Hacı YILMAZ ÖNERCAN Mahalli Arşivci

Abdulkadir BAY Mahalli Okuyucu, Hafız Osman ÖGE nin talebesi